

MIESTO A VÝZNAM KNIŽNEJ KULTÚRY V AKTIVITÁCH ČESKÉHO SLOVAKOFILSKÉHO HNUZIA V 19. STOROČÍ

Nadežda Jurčišinová (Prešov)

The Role and Importance of Book Culture in the Activities of the Czech Slovakophile Movement in the 19th Century

Abstract: An important role in the activities of the Slovakophile movement, which was born in Bohemia and Moravia at the end of the 1870s, was played by book culture. Especially by means of books and articles in magazines, Czech Slovakophiles acquainted the wider Czech public with the position of Slovaks in Hungary and aroused interest in the development of Czech-Slovak solidarity. A significant role in this activity was played by the national-defence and Slovakophile association Czechoslovak Unity in Prague (1896–1914), which would send the Slovaks books and magazines, and even the entire libraries. Cooperation in this area was supported even by T. G. Masaryk, but especially by such Slovakophiles as Rudolf Pokorný, Josef Holeček, Adolf Heyduk, Karel Kálal, Jaroslav Vlček, František Pastrnek and František Bílý.

Keywords: Czech Slovakophiles – Czech-Slovak solidarity – book culture – Czechoslovak library

Slovenské národnoemancipačné hnutie bolo koncom 19. storočia poznamenané dôsledkami národnostnej politiky uhorských vládnucich tried, ktoré, opierajúc sa o koncepciu jednotného politického uhorského (maďarského) národa, neumožňovali Slovákom uplatniť elementárne práva svojbytného národa. Zvlášť nepriaznivé boli podmienky pre vzdelanie slovenskej mládeže. Uhorská vláda po zrušení slovenských gymnázií nepovolila Slovákom i napriek viacerým pokusom zriadiť ani jedinú vlastnú odbornú a strednú školu. Naproti tomu početnejší, hospodársky mocnejší a politicky samostatnejší český národ mal národné školstvo všetkých stupňov a druhov. Slovákom sa tak naskytla možnosť študovať práve v českom prostredí. Spočiatku do Čiech prichádzala hlavne mládež, ktorá bola vylúčená zo škôl v Uhorsku.¹ Neskôr mladí ľudia, ktorým to umožňoval lepší sociálny pôvod, ale aj tí, ktorí nemohli pre zlé majetkové pomery študovať v Uhorsku. Pomoc im poskytli v podobe podpôr české podporné inštitúcie.

V daných spoločensko-politických podmienkach v Uhorsku sa Slováci bránili aspoň rozvojom kultúrneho života. Práve oblasť kultúry mala pre nich osobitný význam a dosah a bola jedným z ťažiskových atribútov národnej identity. Pomoc a podporu v kultúrnych snaženiach našli Slováci v českých kultúrnych kruhoch. Intenzívnejšiemu pestovaniu spolupráce a vzájomnosti medzi Slovákmí a Čechmi bránili opatrenia uhorskej vlády, ktorá sa usilovala čo najviac obmedziť tieto vzťahy, pretože ich považovala za nežiaducu pod-

poru slovenskému národnému hnutiu a škodiacu záujmom uhorského štátu. Úradné miesta osobitne pozorovali činnosť osôb, ktoré udržiavali kontakty s kultúrnymi pracovníkmi z českých krajín, ale nedokázali ani nátlakom zamedziť obojstranne živým kontaktom.

Dôležitú úlohu v šírení česko-slovenskej vzájomnosti v predvojnovom období zohrávalo české slovakofilské hnutie, ktoré sa začalo formovať v Čechách koncom 70. rokov 19. storočia a reprezentovali ho predovšetkým osobnosti českého literárneho a žurnalistického života. Zvlášť prostredníctvom kníh a časopisov sa slovakofili zaslúžili o sprostredkovanie poznatkov o Slovensku v českom prostredí, o morálnu podporu a pomoc slovenskému národnému hnutiu, oboznamovali českú verejnosť so slovenskou literatúrou a kultúrou a zároveň širšie pertraktovali ideu česko-slovenskej vzájomnosti. Vzťah slovakofilského hnutia k slovenskému národu sa zakladal na myšlienke slovenskej vzájomnosti a vyjadroval súčasne záujem získať Slovákov pre posilnenie českého národného hnutia. Slovakofili mienili rozvinúť obsah spolupráce na širšej spoločenskej základni v prospech obidvoch strán, aby zodpovedala súdobým potrebám. Išlo im o účinnejšie a cieľavedomejšie využívanie možností spolupráce najmä vzhľadom na základné záujmy a situáciu v obidvoch národných hnutiach.² Myšlienku česko-slovenskej vzájomnosti im pomáhala rozvíjať najmä jazyková príbuznosť medzi Čechmi a Slovákmí, ako aj historické reminiscencie. Slovakofilské hnutie vo všeobecnosti pôsobilo

¹ Uhorské školské orgány pod zámenkou zabrániť šíreniu tzv. panslavistickej propagandy perzekvovali slovenských študentov, ktorí sa schádzali, aby sa venovali samovzdelávaniu v materinskej reči. Často ich obviňovali „z nebezpečného panslavizmu“ a to len preto, lebo sa prihlásili k slovenskej národnosti, prípadne sa po slovensky dorozumievali, čítali slovenskú literatúru, udržiavali písomné kontakty so slovenskými národovcami a inými slovenskými študentskými spolkami a pod. Slovenski študenti boli prenasledovaní a neraz vylúčení zo škôl. Štúdium mohli dokončiť neraz len mimo územia Uhorska.

² PODRIMAŤSKÝ 1992, s. 633.

na vytváranie priateľských, sympatizujúcich vzťahov k slovenskému národu v českej spoločnosti.

Už prvá generácia českých slovakofilov 70. a 80. rokov 19. storočia reprezentovaná kultúrnymi pracovníkmi, publicistami a spisovateľmi Rudolfom Pokorným (1853 – 1887) a Josefom Holečkom (1853 – 1929), básnikom Adolfom Heydukom (1835 – 1923), spisovateľom a novinárom Janom Herbenom (1857 – 1936), novinárom a literárnym kritikom Hynkom Babičkom (1855 – 1880), literárnovedným historikom a stredoškolským profesorom Františkom Bílým (1854 – 1920), básnikom a prekladateľom Františkom Tábořským (1858 – 1940) a ďalšími, sa usilovala prostredníctvom kníh vzbudiť v českej verejnosti záujem o Slovákov, ich literatúru, kultúru, národopis, krásy prírody a pod. Viacerí prejavili záujem o Slovensko v drobnejších literárno-publicistických prácach i skôr.

Na upriamení literárneho záujmu o Slovákov mala zásluhu najmä výzva básnika Adolfa Heyduka uverejnená ešte v roku 1871 v *Osvěte* pod názvom *Slovensko, ty ještě spíš?* a predovšetkým jeho literárna zbierka *Cymbál a husle* z roku 1876. Jan Neruda považoval zbierku za najväčšiu inváziu, ktorú urobil Čech na Slovensku od dob Jiskrových.³ Jej význam spočíval najmä v tom, že orientoval umelecký záujem na Slovensko. Adolf Heyduk mal k Slovencek citlivý a sentimentálny postoj, na českú verejnosť zapôsobil vnímavým opisom ťažkého života slovenského ľudu, podporujúc tak sympatie z českej strany. Heydukova literárna zbierka sa rýchlo rozšírila aj po Slovensku, o čo sa pričínal aj popredný predstaviteľ slovenského národného života, spisovateľ, novinár a organizátor kultúrneho života Slovákov Jozef Milošlav Hurban (1817 – 1888). Ten ju v „obnovenom“ almanachu *Nitra* (vydanom v češtine v rokoch 1876 a 1877) propagoval a práve táto zbierka básní bola preňho hlavnou pohnútkou k tomu, aby pracoval v prospech zblíženia sa Slovákov s Čechmi.

Hlavné poslanie a zásady slovakofilských snáh vyjadril v príznačne nazvanej brožúre *Podejme ruku Slováckům!* Josef Holeček, ktorý ju vydal v Prahe v roku 1880. Poukazoval v nej na politický význam Slovákov pre český národ. Chcel, aby Česi odolávali nemeckému tlaku za pomoci Slovákov. Okrem iného v brožúre napísal: „*Kdybychom my, Čechové stokrátě statečněji sobě vedli naproti šíření se vlivu a jazyka německého, mohli bychom sejítí jako znamenití hrdinové, ale přece jen záhuba byla by naším posledním údělem. Musíme proto za sebou míti zálohu, ze které budeme čerpati stále novou sílu. Zálohou takovou může býti pouze Slovensko.*“⁴ Zásady J. Holečka vychádzali z koncepcie „československej národnej jednoty“, uznávali však slovenčinu ako literárny jazyk, ale nie ako jazyk vedeckej spisby. Čechov a Slovákov vnímal ako jeden národ, ktorý je súčasťou širšieho československého národa. Napísal: „*Síla a budoucnost národa na-*

šeho (československého – pozn. N. J.) *musí býti na předním místě spatřována a shledána v tom, když se všichni, co je nás v Čechách, na Moravě, ve Slezsku i na Slovensku, k sobě co nejúže přitulíme, paže k paži přiložíme a spojenými silami budeme pracovati k jednomu konci.*“⁵ Dodal však, že najviac sa od československého národa vzdialila vetva slovenská a tak sa dovoľával opätovného zblíženia s ňou. Ocenil odvahu slovenského romantického prozaika, básnika a evanjelického kňaza Samuela Tomášika (1813 – 1887), ktorá zaznievala z jeho básne *Hej Slované!*: „*Viděl jste národ náš před půl stoletím; v nicotě a pokoření, avšak Vy jste nezoufal se zoufajícimi a zapěl jste hrdou, mužnou, nadšenou píseň Hej Slované, ještě naše slovanská řeč žije!*“⁶ Napísal ju počas pobytu v Prahe v roku 1834. V roku 1884 navštívil Josef Holeček spolu s J. Miškovským Samuela Tomášika v Chyžnom pri príležitosti 50. výročia vzniku tejto hymnickej piesne. Prišli ho pozdraviť v mene českej verejnosti a ich návšteva vyvolala značný ohlas. Viaceré prejavy verejného uznania Tomášikovým zásluhám znamenali súčasne manifestačné vyjadrenie podpory a značné oživenie významu myšlienok československej vzájomnosti v širokých vrstvách českej spoločnosti.⁷

Iniciatívne si v rozvíjaní česko-slovenskej vzájomnosti počínal najväčší slovakofil 80. rokov 19. storočia Rudolf Pokorný. V roku 1880 vydal knihu *Literární shoda československá*. Hneď v úvode upozornil čitateľov, že literárna jednota medzi Čechmi a Slováckmi „*neníť víc otázka literární jednoty naší s bratry Slováky otázkou našeho bytí, nýbrž jen – bohudík otázkou naší síly*“.⁸ Upozorňoval na nedostatočné šírenie českých kníh medzi Slováckmi. R. Pokorný bol dobrým znalcom Slovenska, pretože ho poznal z autopsie. V jeho básňach zaznievalo nielen roztrpčenie nad maďarizačným útlakom Slovákov, ale hlavne obdiv nad krásou slovenskej prírody, slovenských piesní, národných tradícií, krojov a pod. Všimol si aj sociálne pomery na Slovensku, no čiastočne ich idealizoval. Jeho romantická apoteóza Slovenska vzbudzovala sympatie k slovenskému národu.⁹ Kladne treba hodnotiť Pokorného reálne pokusy skoncipované v „programe“, podľa ktorého by sa česko-slovenské vzťahy mali rozvíjať na báze kultúrnej spolupráce. Vypracoval totiž plán na uskutočnenie česko-slovenskej knižnice, pričom si bol vedomý toho, že v procese zblížovania Slovákov a Čechov sa vyskytovali ťažkosti, ktoré sa týkali predovšetkým spisovného jazyka Slovákov a chápania česko-slovenskej jednoty.¹⁰ Česká vedecká, kultúrna a politická verejnosť sa postupne zmierovala so slovenčinou ako literárnym jazykom, dlho však odopierala právo slovenčine stať sa vedeckým jazykom. Viacerí poprední českí básnici a publicisti (Svatopluk Čech, Adolf Heyduk, Jan Neruda a i.) sa vyslovili za spisovnú česko-slovenskú jednotu, ktorú si želali realizovať aspoň vo vedeckej spisbe. Na báze takto ponímanej jednoty založil Rudolf

³ TKADLEČKOVÁ 1956, s. 471.

⁴ HOLEČEK 1880, s. 8; JABLONICKÝ 1985, s. 8.

⁵ HOLEČEK 1880, s. 7.

⁶ Slovenská národná knižnica Literárny archív (SNK LA) Martin, sign. M 107 A 14. (Mikrofilm). Korešpondencia, s. 74 – 75. List J. Holečka S. Tomášikovi z 22. 11. 1884.

⁷ PODRIMAŤSKÝ 1992, s. 635.

⁸ POKORNÝ 1880, s. 1.

⁹ TKADLEČKOVÁ 1956, s. 474.

¹⁰ BUTVIN 1978, s. 131.

Pokorný edíciu pod názvom *Knihovna československá*, ktorej úlohou malo byť utuženie literárnej vzájomnosti „v národě československém“ a mala publikovať „znamenitější práce spisovatelů slovenských, a to: zábavné a poučné slovenčinou i češtinou, čistě vědecké jenom češtinou“.¹¹ Bol to plán rozšíriť publicitu vybranej českej a slovenskej spisby v rámci oboch národných spoločenstiev. V Pokorného edícii vyšli iba dva zväzky – *Spevy Jána Bottu* (v roku 1880)¹² v slovenčine¹³ a vedecká publikácia Jaroslava Vlčka *Literatúra na Slovensku, její vznik, rozvoj, význam a úspěchy* – v roku 1881 v češtine. Ďalšie práce v rámci *Knihovny československej* síce nevyšli, aj keď z listu R. Pokorného slovenskému spisovateľovi, literárnemu vedcovi, redaktorovi, publicistovi a hlavnému ideológovi Slovenskej národnej strany Svetozárovi Hurbanovi Vajanskému (1847 – 1916) je zrejme, že pôvodne plánoval pokračovať v načatej práci: „*Knihovnu československou nikterak nemínim zastavit. Doufám, že v době nejbližší vydám slovensky i česky zvezek. Jak se věci nyní mají, nechci Vám docela zrazovati, psaní vědeckých děl slovenčinou (uznávate-li, že je odbudete!), ale myslím, že dobře by bylo užívati češtiny tam, kde se musí užívati němčiny, maďarčiny atd., zatím, než události světové rozřeší otázku všeslovanského jazyka; neboť že jednou k tomu dojde, lze již tvrditi. A až budeme užívati ruštiny ve zmyslu ruských slavistů, kdož by mohl ještě chtít, aby se lidu slovenskému nepsalo po slovensku, ale po česku? Ostatně tys byl na Rusi, znáš věc tedy lépe než asi já. Já jen myslím, než k tomu dojde, užívati tu i tu ruštiny, zejména ve vědě, že by dobře mohli Slovinci zatím posloužiti sobě i nám, užíváním ve vědě místo jazyků cizích, jazyku slovanského, totiž češtiny, která by jim dala nejméně práce a nejméně by jim okamžitě tísní prospěla.*“¹⁴ Poznamenal, že Vlčkova práca vydaná v rámci *Knihovny československej* – s praktickým zámerom „pomáhati Vám u vydání dobrých věcí“ a oboznámiť český národ so Slováckmi urobila medzi Slováckmi trochu rozruch. Najbližšie plánoval vydať v *Knihovne* knihu *Slovač a Slovensko*.¹⁵ Advokát a hudobný skladateľ Štefan Fajnor (1844 – 1909) mu sľúbil, že mu poskytne na vydanie vedecký spis *O slovenských písněch* a Jozef Miloslav Hurban zase *Paměti z rokov 1848 a 1849*,¹⁶ z čoho zišlo. Pokorný zastával v otázke spolupráce so Slováckmi v *Knihovne československej* pesimistický postoj, ale veril v jej poslanie, čo vyjadril v liste slovenskému spisovateľovi, prekladateľovi, redaktorovi a politikovi Jánovi Franciscimu (1822 – 1905): „*Nečekám z úbohého Slovenska valné podpory, naopak účelem naše Knihovny je raziti Vám cestu do Čech a Moravy* (zdôraznil R. P. – pozn. N. J.).“¹⁷ Považoval za potrebné objasniť Franciscimu postoj, pre Slovákov v citlivej otázke, publikovať vedecké práce slovenských autorov v češtine. Rovnaké stanovisko mal aj ďalší popredný pred-

staviteľ českého slovakofilského hnutia František Bílý, čo tlmočil v liste z 11. januára 1880 Svetozárovi Hurbanovi Vajanskému, pričom využil silný argument podporujúci opodstatnenosť takéhoto prístupu: „*Kdyby se na Slovensku, jež nám tím více přirůstá k srdci, čím lépe je jeho lid poznáváme, přijala tá zásada, že vědecké spisy, jimiž lid se neprobouzí a jež týkají se jen intelligence, mají psány býti česky – a teď by to bylo nesnadno, kdy zloba osudu vyrvala Vám semenisko vědy – střední školy, a Maďary Vám univerzitu tak brzy nedají – vznikl by z toho jásoť po všech vlastech našich, nepřátele by zatínali zuby a my před světem manifestovali bychom, že nejen slovy, ale i skutky chceme blížiti se onomu velkému cíli, jenž nám Kollár nesmrtelným způsobem vytknul – větší a užší jednotě mezi Slovany.*“¹⁸ Tento postoj mal svojich prívržencov u viacerých slovakofilov.

Aj napriek neúspechu *Knihovny československej* sa R. Pokorný neprestal zaujímať o Slovensko, čo dokladoval predovšetkým svojím dvojzväzkovým cestopisom *Z potulek po Slovensku* (v rokoch 1883 – 1885), čím sa značne zaslúžil o poznanie slovenského literárneho, kultúrneho a širšieho spoločenského života českou verejnosťou. Bol to jeho najhodnotnejší príspevok k poznaniu Slovenska, jeho histórie a literatúry. V liste poprednému zberateľovi slovenských ľudových povestí, zvykov, povier, evanjelickému farárovi Pavlovi Dobšinskému (1828 – 1885) sám uviedol, že cestopisom chcel svojich krajanov zoznámiť „s milým mně nade všecko Slovenskem“,¹⁹ pričom dodal, že „zoznamovanie“ by nebolo také úspešné, keby nemal k dispozícii slovenskú literatúru vrátane prác Dobšinského.

Po prvýkrát navštívil R. Pokorný Slovensko spolu s Adolфом Heydukom začiatkom augusta 1879, druhú cestu na Slovensko absolvoval v roku 1880. Vo vyššie uvedenom cestopise popisuje jednotlivé mestá a mestečká na Slovensku, zaujímavé udalosti z ich histórie, slovenské osobnosti, ktoré v nich pôsobili, a to všetko neraz ilustruje zaujímavými popismi, napr. uhorskej a slovenskej kuchyne, zvykov, obyčajov, odevu tunajšieho ľudu, ponúka i históriu hradov a povestí k nim sa viažucich. V šiestej kapitole pod názvom *Slovenský lid* priblížil život slovenského ľudu, jeho túžbu po voľnosti, kroje, priemysel a obchod na Slovensku, zmienil sa aj o drotároch, pltníkoch a i., pričom text oživil úryvkami zo slovenských piesní, riekaniak a pod.²⁰ V časti *Utiskování Slovácků* písal o Matici slovenskej, osude slovenských gymnázií, slovenskej literatúre, žurnalistike a spolkoch. Záverečné strany cestopisu venoval Cigánom, na úvod stručne popísal ich históriu, reč, rodinný život, humorné príhody, anekdoty a vtípy o nich.²¹ R. Pokorný sa snažil zvýšiť záujem českej verejnosti o slovenské knihy a časopisy aj tým, že plánoval u kníhkupca Jaroslava Pospíšila „komisionársky sklad slovenských knih

¹¹ Našincům v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a zvláště na Slovensku! In *Národní noviny* 11, 1880, č. 32, s. 4.

¹² Ján Botto (1829 – 1881) – slovenský romantický básnik, autor balád a povestí.

¹³ Pred vydaním *Spevov Jána Bottu* prebiehala medzi R. Pokorným a autorom bohatá korešpondencia, z ktorej sa o. i. dozvedáme, že korektúry Bottovej práce boli zverené Jaroslavovi Vlčkovi. Bližšie: SNK LA Martin, sign. 23 A 41.

¹⁴ SNK LA Martin, sign. 138 H 6. List R. Pokorného S. H. Vajanskému z 1. 11. 1882.

¹⁵ Tamže.

¹⁶ POKORNÝ 1880, s. 9.

¹⁷ SNK LA Martin, sign. 42 P 39 a. List R. Pokorného J. Franciscimu 20. 2. 1880.

¹⁸ Tamže, sign. 138 A 19. List F. Bílého S. H. Vajanskému z 11. 1. 1880.

¹⁹ Tamže, sign. 36 F 11. List R. Pokorného P. Dobšinskému z 26. 12. 1883.

²⁰ POKORNÝ 1880, s. 152 – 172.

²¹ Tamže, s. 310 – 352.

a časopisů“.²² Dvakrát v tejto záležitosti oslovil Jána Francisciho a redaktora a vydavateľa Ambra Pietora (1843 – 1906), ale tí nereagovali a tak sa obrátil na Svetozára Hurbana Vajanského. Postŕažoval sa na slabý záujem Slovákov o podporenie jeho úsilia. Prejavil snahu spropagovať v českom prostredí Vajanského zbierku básní *Besedy a dumy* a požiadal ho, aby mu zaslal 20 výtlačkov, o odbyt ktorých sa sľúbili pričiniť aj Slováci žijúci či študujúci v Prahe.²³ Vysoko hodnotil aj Vajanského prácu *Suchá ratolest'*, ktorú považoval za znamenitú.²⁴ So zámerom informovať Čechov boli napísané i ďalšie cestopisné črty a viaceré články poskytujúce všestranné informácie o postavení Slovákov, ich kultúre a o krásach Slovenska.

Významnú úlohu v česko-slovenských vzťahoch najmä v oblasti literatúry a kultúry zohrával literárny historik, profesor slovenskej a českej literatúry Jaroslav Vlček (1860 – 1930), ktorý oboznamoval české prostredie so slovenskými spoločenskými a kultúrnymi otázkami a na druhej strane slovenskú kultúru obec informoval o českom verejnom a kultúrnom dianí. Svojou činnosťou, predovšetkým vedeckým spracovaním slovenských literárnych a kultúrnych dejín, pomáhal odstraňovať prekážky a nedorozumenia vo vzájomných vzťahoch, a tým vytvárať predpoklady pre hlbšie obojstranné poznávanie a zblížovanie národných a kultúrnych úsilí. Jeho syntézy dejín slovenskej literatúry pod názvom *Literatúra na Slovensku* z roku 1881 a *Dejiny slovenskej literatúry* z rokov 1889 – 1890 znamenali medzník vo vytváraní ucelenej koncepcie slovenského literárneho vývinu od najstarších čias do prítomnosti.²⁵ Bol častým korektorom prác slovenských autorov, ktoré boli vydané v Čechách.

Oživenie záujmu českej verejnosti o dianie na Slovensku sa najzreteľnejšie prejavovalo v českej tlači. Cestopismi, náučnými a popularizačnými staťami sprostredkúvali slovakofili českému čitateľovi poznatky o aktuálnych otázkach života slovenskej spoločnosti, aktuálnych kultúrnych snaženiach a tradíciách. Ich prostredníctvom bola česká spoločnosť oboznamovaná s postavením a životom Slovákov v Uhorsku a naopak, Slováci sa prostredníctvom českých kníh mohli vzdelávať a získavať nové poznatky z viacerých oblastí spoločenského života. Niektoré z prác si viac všimli slovenskú literatúru, najmä *Národní listy*, ktoré uverejňovali recenzie slovenských kníh. Začali sa vyzdvihovať významné postavy slovenskej minulosti najmä z obdobia národného obrodzenia a z matičných čias. V roku 1889 znovu vyšli populárne slovenské rozprávky od českej spisovateľky Boženy Němcovej (1820 – 1862), s veľkou úctou bola prijatá aj

tvorba slovenskej spisovateľky, redaktorky a publicistky Eleny Maróthy-Šoltésovej (1855 – 1939).

Taktiež známy slovenský básnik, dramatik, prekladateľ a právnik Pavol Országh Hviezdoslav (1849 – 1921) udržiaval intenzívne kontakty s Hynkom Babičkom, ktorý viedol slovensky a neskôr proslovensky orientované hnutie Mladá Morava. Hviezdoslav bol jedným z prispievateľov do moravských časopisov. H. Babička udržiaval písomný kontakt aj so slovenským spisovateľom, literárnym kritikom, prekladateľom a rímskokatolíckym kňazom Andrejom Truchlým-Sytnianskym (1841 – 1916), ktorý bol redaktorom jediného literárneho časopisu Slovákov v 70. rokoch 19. storočia *Orol*.²⁶ Časopis mal svojich odberateľov aj v českom prostredí, o čo sa pričínal aj H. Babička. V súvislosti s ním zažalal redakcii časopisu úspechy a dodal: „*Tvoří se zde společnost pro řízení české osvěty na Slovensku a slov. liter. u nás.*“²⁷

Pozornosť českých slovakofilov upútal ďalší z predstaviteľov slovenského národného hnutia Jozef Miloslav Hurban, ktorý na protest proti zatvoreniu troch slovenských gymnázií v rokoch 1874 – 1875 a Maticy slovenskej²⁸ vydal ďalšie dva ročníky almanachu *Nitra* (1876 – 1877) v češtine, aby tak demonštroval staré tradície československej literárnej jednoty a obnovenie spoločného jazyka, no tento jeho spiatočnícky krok nenašiel priaznivú odozvu medzi jeho najbližšími spoločojovníkmi za slovenskú rovnoprávnosť. Niektorí českí slovakofili túto iniciatívu uvítali, jedným z nich bol R. Pokorný, ktorý J. M. Hurbana požiadal, aby zaslal aspoň tri výtlačky *Nitry* jemu a jeho priateľom, aby mohli o almanachu napísať do českých novín.²⁹ Hurban mu poslal 35 (neskôr mu zaslal ešte 20) výtlačkov *Nitry*, ktoré Pokorný na základe jeho pokynov rozdal. O almanachu *Nitra* sa hovorilo aj na pôde spolku Umelecká Beseda.

Slovakofilská činnosť v českých krajinách sa v 80. a začiatkom 90. rokov 19. storočia obmedzovala prevažne na úzky okruh prívržencov, u ktorých spočiatku prevládali romantické a filantropické prístupy k Slovensku, neskôr, od druhej polovice 90. rokov 19. storočia sa ujala iniciatívy druhá generácia českých slovakofilov, ktorá už zohľadňovala reálnejšie problémy spolupráce, predovšetkým na kultúrnom poli, ale aj hospodárskom.

Veľký podiel na rozvoji česko-slovenskej spolupráce v 90. rokoch mal popredný český slovakofil, spisovateľ, učiteľ a redaktor Karel Kálal (1860 – 1930). Pre napredovanie spolupráce považoval za dôležité rozvíjať česko-slovenskú vzájomnosť v osvete a s ňou spätú výchovnej a vzdelávacej činnosti. Na Slovensku udržiaval úzke kontakty s učiteľom a neskôr majiteľom tlačiarne v Ružomberku Karolom Sal-

²² SNK LA Martin, sign. 138 H 6. List R. Pokorného S. H. Vajanskému z 2. 2. 1882.

²³ Tamže. List R. Pokorného S. H. Vajanskému z 1. 11. 1882. Z listu je zrejme, že ich spájala nielen spolupráca v literatúre, ale aj náklonnosť k rusofilstvu.

²⁴ Tamže. List R. Pokorného S. H. Vajanskému zo 7. 10. 1884.

²⁵ PODRIMAŤSKÝ 1992, s. 634 a 753.

²⁶ *Orol*. Obrázkový časopis pre zábavu a poučenie. Začal vychádzať v roku 1870, jeho redaktorom bol spisovateľ Ján Kalinčiak a riadnym spolupracovníkom sa stal Andrej Truchlý-Sytniansky, ktorý sa stal neskôr zodpovedným redaktorom a majiteľom. V redakcii pôsobil do roku 1878. Časopis vychádzal v Turčianskom Sv. Martine, tlačil ho Knihtlačiarsky účastinársky spolok.

²⁷ SNK LA Martin, sign. M 105 A 10. Mikrofilm. Fond Andrej Truchlý-Sytniansky. Korešpondencia, s. 88 – 95. List H. Babička A. Truchlému-Sytnianskemu z 26. 7. 1877.

²⁸ V 60. rokoch 19. storočia sa podarilo slovenským národným činiteľom založiť vlastnými silami tri slovenské patronátne cirkevné gymnáziá – osemtriedne gymnázium s učiteľským ústavom v Revúcej, gymnázium v Kláštore pod Znievom a gymnázium v Turčianskom Sv. Martine. Peštianska vláda ich pod zámienkou obvinenia z protivlasteneckej panslavistickej činnosti postupne v rokoch 1874 – 1875 zatvorila. Krátko na to zlikvidovala i jediné celonárodné kultúrne ustanovizeň Maticu slovenskú, uhorské ministerstvo vnútra ju zatvorilo 6. 4. 1875.

²⁹ SNK LA Martin, sign. 32 F 10. List R. Pokorného J. M. Hurbanovi zo 6. 9. 1876.

vom (1849 – 1913),³⁰ ktorý pôsobil v duchu koncepcie česko-slovenskej vzájomnosti. K prioritám oboch patrilo rozvíjanie spolupráce medzi slovenskými a českými učiteľmi a učiteľkami. Plodom ich spolupráce bol zborník *Od Šumavy k Tatrám* z roku 1898, v ktorom rozvíjali myšlienky česko-slovenskej vzájomnosti. Kálal si ju predstavoval predovšetkým ako „*rozsáhlou a hlbokou práci kulturnú*“. Na adresu Slovákov poznamenal: „*V jejich existenci musíme vidieť tiež vlastní svůj zájem. Nám musí záležeti, aby Slováci nejen žili, ale žili osvětově a v poměrném blahobytu, nebo most zvěřelý, probouraný je špatným pojídlem.*“³¹ Zámerom spoločnej publikácie bolo tiež prispieť k hlbšiemu a sústavnému poznávaniu slovenských pomerov.

Karel Kálal taktiež propagoval turistiku, nabádal k návšteve Slovenska. K jeho väčším prácam v tejto tematickej oblasti patrili *Zpod Tatier, Slovenské pohádky, Na krásnem Slovensku*. Okrem toho písal o Slovensku do rôznych slovenských a českých časopisov. Intenzívne písomné kontakty udržiaval Kálal so slovenským spisovateľom, autorom literatúry pre deti a mládež, literárnym a kultúrnym historikom a učiteľom Rehorom Uramom-Podtatranským (1846 – 1924). Týkala sa predovšetkým literárnej a časopiseckej problematiky. Kálal mu posielal svoje príspevky na publikovanie, a naopak on sa snažil o zverejnenie Podtatranského prác v českých časopisoch.³² Kálalovi sa väčšinou podarilo presadiť publikovanie prác slovenských spisovateľov a článkov o Slovákoch v Uhorsku, keďže české časopisy javili záujem o ich publikovanie. Aj to ho viedlo k tomu, že apeloval na Podtatranského, aby oslovil ďalších Slovákov – literátov, ktorí by zasielali svoje práce alebo písali články do českých časopisov. Jedným z časopisov bol *Posel z Budče*, ktorý prevzal jeden z článkov Podtatranského pod názvom *Učitel a národnost* uverejnenom v slovenskom pedagogickom časopise *Dom a škola*.³³ Problematiku postavenia slovenských učiteľov v Uhorsku si všimli viaceré české časopisy, napr. *Národní listy*, *Posel z Budče*, *Komenský*. Kálal znalý pomerov v Uhorsku si uvedomoval, že príčinou váhavosti a neochoty slovenských autorov zasielať príspevky do českých časopisov boli obavy z prenasledovania. Kálal ubezpečoval Podtatranského, že sa nemusia báť, pretože sa autori nemuseli pod príspevky podpisovať a taktiež redakcia mená svojich dopisovateľov neprehrádzala. Poukazoval na prednosti posielania príspevkov do českých časopisov, pretože v nich mohli slo-

venský autori „*bez obalu všecku žalobu předněsti, tu o Uhorsku smí uveřejnit všecko, tu můžete bušit do ministrů...*“³⁴ Kálalovi sa podarilo dve Podtatranského básne, ku ktorým v poznámkach poskytol vysvetlivky, uverejniť v časopisoch *Česká mládež* a *Besídka mladých* a tak ho vyzýval, aby mu posielal ďalšie.³⁵ Kálal sa vyjadroval aj k slovenskej tvorbe, vrátane Podtatranského, pričom sa nevyhol aj kritike. Ocenil síce jeho romantický obraz *V zajatí*, považoval ho za dielo z každej stránky cenné, ale odporúčal mu, aby nabadúce spracoval problematiku rýdzo slovenskú, napr. venovanú Jánošíkovi. „*Jánošík by činil divy a tak veliká by byla Vaše zásluha.*“³⁶ Ponúkol sa tiež, že mu pomôže vydať v Čechách knižku jeho poviedok a v tomto smere ho povzbudzoval a ubezpečoval: „*Myslím, že máte tolik povídek pro děti, že z nich vyberete vzácnou knížku.*“³⁷ Neraz ho požiadal aj o vysvetlenie niektorých pojmov, ktorých obsah mu nebol celkom jasný, napr. ako má rozumieť tomu, že na synode „*roztrhli slovenský dištrikt*“.³⁸ Potreboval to kvôli tomu, že časopis *Osvěta* ho požiadal, aby napísal obsiahly článok „*o nynějších poměrech na Slovensku*“. Okrem toho ho zaujímali aj informácie o maďarizácii v Uhorsku najmä cirkvi, štátnej správy a pod.³⁹ Prejavil záujem viac a hlbšie spoznať situáciu slovenskej mládeže na školách v Uhorsku, najmä prečo ju z nich vyhadzovali. Zaujímal sa o to aj preto, že ho viaceré časopisy oslovili, aby im napísal „*v akých krušných poměrech se vzdělává studující mládež slovenská*“.⁴⁰ Zaujímali ho podrobnosti o slovenskom školstve a to v jednotlivých obciach, kde boli slovenské školy, vrátane toho, či mali k dispozícii knižnicu, či žiaci čítali knihy a či si ich aj kupovali. Zvláštnu pozornosť prejavil o óvody (materské škôlky), koľko ich existovalo na území obývanom Slováckmi a či sú pestúni len maďarskej alebo aj slovenskej národnosti. Veľký záujem prejavil o informácie týkajúce sa postavenia slovenských učiteľov. Požiadal o zoznam slovenských učiteľov, ktorých mienil osloviť, aby mu posielali príspevky.⁴¹

Kálal sa snažil šíriť slovenské knihy v Čechách, propagoval ich aj v článkoch. Nebolo to však ľahké, s čím sa zdôveril slovenskému spisovateľovi P. O. Hviezdoslavovi v roku 1896: „*Chvilí to ještě potrvá, než otevřeme hranice české slovenské knize, ale pak to půjde na Slov. s vydáváním rychleji. Věc zájemnosti se nám utěšeně rozvíjí.*“⁴² Vysoko ocenil tvorbu Eleny Maróthy-Šoltésovej a tak v kalendári určenom českým ženám uverejnil jej podobizeň a do pozornosti dal jej román.⁴³

³⁰ HOLEC 2001, s. 134 – 154. Salva systematicky vyzdvihoval česko-slovenskú spoluprácu najmä v časopisoch, ktoré vydával a redigoval v Ružomberku – Dom a škola (1885 – 1897) a Slovenské listy (1897 – 1899).

³¹ KÁLAL 1898, s. 290.

³² SNK LA Martin, sign. A 642. Starý fond. (Mikrofilm.) List K. Kálala R. Uramovi-Podtatranskému z 28. 12. 1893.

³³ Tamže. List K. Kálala R. Uramovi-Podtatranskému z 2. 4. 1895.

³⁴ Tamže.

³⁵ Tamže.

³⁶ SNK LA Martin, sign. A 642. Starý fond. (Mikrofilm.) List K. Kálala R. Uramovi-Podtatranskému z 28. 12. 1893.

³⁷ Tamže. List K. Kálala R. Uramovi-Podtatranskému z 23. 9. 1897.

³⁸ Na synode evanjelickej cirkvi a. v. 3. – 9. 6. 1894 v Budapešti bolo schválená nová del'ba dištriktov. Podľa nej boli dištrikty reorganizované tak, aby sa v nich znížil počet a oslabil význam slovenských autonómnych zborov a seniorátov, kde vykonávali laické funkcie viacerí slovenskí predstavitelia a mnohí aktívni príslušníci národného hnutia. Jedným z dôsledkov tohto rozhodnutia synody bola skutočnosť, že prvý konvent novoutvoreného Preddunajského dištriktu zvolaný na 19. – 20. 12. 1894 do Prešporku (Bratislava) prijal jednomyselne návrh, aby rokovacím a administratívnym jazykom konventu bola maďarčina. Bližšie: TÓTH 2002.

³⁹ SNK LA Martin, sign. A 642. Starý fond. (Mikrofilm.) List K. Kálala R. Uramovi-Podtatranskému z 29. 10. 1896.

⁴⁰ Tamže. List K. Kálala R. Uramovi-Podtatranskému z 2. 4. 1895.

⁴¹ Tamže. List K. Kálala R. Uramovi-Podtatranskému z 23. 9. 1897.

⁴² SNK LA Martin, sign. 170 A 18. List K. Kálala P. O. Hviezdoslavovi z 14. 3. 1896.

⁴³ Tamže, sign. 70 A 18. List K. Kálala P. O. Hviezdoslavovi z 16. 3. 1896.

Nové tendencie v česko-slovenských vzťahoch z českej strany presadzoval najmä štátnik, filozof, sociológ, pedagóg a novinár Tomáš Garrigue Masaryk (1850 – 1937) a jeho „realistická“ skupina, ktorá očakávala od bližšej spolupráce so Slovákmi možnosť posilnenia ambícií českej politiky.⁴⁴ Spoločiatku udržiaval úzke kontakty so S. H. Vajanským. Oslovil ho v súvislosti so získaním podkladov do *Ottovho náučného slovníka* o slovenskej literatúre, písal biografie slovenských politikov, príspevky o slovenskom ľude a pod., a apeloval naňho, aby v tejto súvislosti oslovil a ponúkol spoluprácu aj ďalším Slovákom.⁴⁵ Považoval Slovákov významných pre Čechov, na čo poukázal aj v práci *Česká otázka* z roku 1895, kde prezentoval stanovisko, že „otázka slovenská má najväčšiu dôležitosť“.⁴⁶ Jeden z jej výťažkov zaslal aj publicistovi, prekladateľovi a lekárovi Dušanovi Makovickému (1866 – 1921) s poznámkou: „*Vaše slovenská* (otázka – pozn. N. J.) *není než její doplněním nebo lépe řečeno, co my máme na práci, na práci máte také Vy.*“⁴⁷ Táto Masarykova práca, ako aj práca *Naše nynější krise*, upútala pozornosť slovenskej študujúcej mládeže v Pešti, zvlášť študentov práva. Pritom rozvíjanie kultúrnej spolupráce so Slovákmi zo strany slovakofilskeho hnutia v Čechách považoval Masaryk za nedostačujúce, aj keď jej pripisoval dôležitú úlohu, čo tlmočil v liste slovenskému prozaikovi, jazykovedcovi, literárnemu historikovi a redaktorovi Jozefovi Škultétymu (1853–1948) v októbri 1894. Podotkol v ňom, že zo zanietenia v Čechách pre Slovákov, „*musí in concreto alespoň vyniknout kulturní jednota československá*“ (zdôraznil T. G. Masaryk – pozn. N. J.),⁴⁸ čo považoval za minimum, čo sa dalo v prospech česko-slovenskej vzájomnosti v danej dobe dosiahnuť. Vychádzal pritom z toho, že téma o Slovensku „*je u nás téměř na denním pořádku*“,“⁴⁹ a to je potrebné čo najviac využiť. O tom, že z pohľadu T. G. Masaryka sa veľké pokroky v tejto otázke nedosiahli sa dozvedáme z jeho listu z roku 1895 Dušanovi Makovickému: „*Mne po léta „slovenská otázka“ trápí, mluvil jsem s mnohými, ale posud k dílu se nepřikročilo.*“⁵⁰ Zdôveril sa mu, že o tejto otázke diskutoval so slovenskými študentmi v Prahe s medikom Vavrom Šrobárom a študentom filozofie Jánom Smetanayom, ktorí prejavili ochotu venovať sa práci pre ľud. Dopisoval si aj so spisovateľkou Elenou Maróthy-Šoltésou. V jednom z listov sa zaoberal práve spoluprácou v literatúre. Oznamil jej, že plánujú v časopise *Nová doba* zaviesť rubriku „*správy o věcech slovenských*“ a nádejal sa, že sa nájde niekto zase na Slovensku, kto bude písať o českých záležitostiach, pretože „*tak by se připravovala lepší vzájemnost a shoda*“. Považoval to za potrebné, lebo „*nevím zatím jiné než literární cesty, neboť i ta naše česko-slovenská liga jaksi mdlí a spí*“.⁵¹

T. G. Masaryk udržiaval kontakty aj s martinskými národovcami, jedným z nich bol prekladateľ, redaktor, etnograf a právnik Andrej Halaša (1852 – 1913). Zaujímavý je Masarykov list, v ktorom sa vyjadruje k brožúre o Slovákoch – bol korektorom jej nemeckého prekladu a plánoval ju po vydaní zaslať „*všem novinám v Evropě*“, hlavne v Rakúsko-Uhorsku. V snahe urobiť preklad čo najkvalitnejšie požiadal Halašu, aby mu objasnil význam niektorých pojmov, s ktorými mal ťažkosti pri preklade, napr. problém mal s nomenklatúrou všetkých stoličných úradov v Uhorsku, konkrétne žiadal A. Halašu, aby mu pomohol s prekladom do nemčiny pojmu „*služný*“.⁵² V kontakte bol aj s Jozefom Škultéty, S. H. Vajanským, P. O. Hviezdoslavom a ďalšími slovenskými činiteľmi.

Významnou udalosťou v národnom živote Slovákov bolo v roku 1890 otvorenie Národného domu v Turčianskom Sv. Martine ako významného strediska národno-kultúrneho života. Jeho súčasťou bolo Múzeum a Bibliotéka, ktorú Slovákom pomáhalo budovať vyše 70 rôznych českých spolkov, redakcie novín a časopisov, inštitúcie i jednotlivci.⁵³

Pre aktivizáciu stúpenčov myšlienky česko-slovenskej vzájomnosti na oboch stranách bolo mimoriadne významné, že Slováci mohli prezentovať slovenské ľudové umenie v osobitnej expozícii na Národopisnej výstave česko-slovenskej v Prahe v roku 1895.⁵⁴ Na výzvu organizátorov podujatia, kde boli zastúpení aj slovakofili, bola súčasťou slovenskej expozície výstava slovenských kníh a časopisov. Postaral sa o ňu Kníhtlačiarenský účastinársky spolok v Turčianskom Sv. Martine, ktorý zaslal na výstavu 241 rôznych titulov, počnúc kalendármi, zbierkami slovenských spevov, čítankami a končiac odbornými, populárno-náučnými i beletristickými knihami.⁵⁵

V druhej polovici 90. rokov k rozvoju česko-slovenských vzťahov významnou mierou prispel národnoobraný a slovakofilský spolok Československá jednota (ČJ) v Prahe,⁵⁶ ktorý bol ustanovený 7. mája 1896 a stal sa hlavným organizátorom česko-slovenskej vzájomnosti a pomoci Slovákom v predvojnovom období. Členovia spolku a jeho slovenskí spolupracovníci a dôvernici pripisovali šíreniu českých kníh a časopisov medzi Slovákmi dôležitú úlohu. Knižnú akciu realizovala ČJ od svojho ustanovenia. V Čechách a na Morave zbierala české knihy a časopisy a tie odosielala aj na Slovensko. Tak sa sem dostali celé knižnice so základným fondom českej beletrie i odbornej literatúry. Taktiež jednotlivci zasielali niekoľko kníh, niekedy aj celé knižnice na adresy udané spolkom. Knihy, časopisy a kalendáre v českom jazyku, ktoré zasielali na Slovensko, buď priamo kúpili, alebo získali darom od jednotlivcov, a to nielen z kruhov

⁴⁴ Bližšie: PEKNÍK 2000, s. 521.

⁴⁵ SNK LA Martin, sign. 49 AC 1. List T. G. Masaryka S. H. Vajanskému z 13. 11. 1886.

⁴⁶ JABLONICKÝ 1985, s. 9.

⁴⁷ Tamže. List T. G. Masaryka D. Makovickému z 24. 2. 1895.

⁴⁸ Tamže. List T. G. Masaryka J. Škultétymu z 19. 10. 1894. T. G. Masaryk považoval za dôležitejšie rozvíjať hospodársku spoluprácu.

⁴⁹ Tamže. List T. G. Masaryka J. Škultétymu z 19. 10. 1894.

⁵⁰ Tamže. List T. G. Masaryka D. Makovickému z 24. 2. 1895.

⁵¹ Tamže. List T. G. Masaryka E. Maróthy-Šoltésovej z 12. 10. 1895. Starý fond, sign. A 986-1005, mikrofilm, korešpondencia, s. 8 – 9.

⁵² Tamže, sign. M 25 A 44. Fond A. Halaša. Mikrofilm. List T. G. Masaryka A. Halašovi z 22. 3. 1903.

⁵³ SOKOLÍK 1966, s. 107 – 108.

⁵⁴ JURČIŠINOVÁ 2002, s. 457 – 472.

⁵⁵ TKADLEČKOVÁ 1956, s. 476.

⁵⁶ Bližšie: JURČIŠINOVÁ 2010, s. 132 – 140.

českej inteligencie, ale i z kruhov českého robotníctva. Darcami kníh boli aj rôzne inštitúcie. Potešujúcou črtou tejto činnosti bola účasť širšej verejnosti, ktorá darovaním kníh reagovala na výzvu v novinách Československá Jednota žadá o knihy pro Slovensko.⁵⁷ Medzi darcami boli nakladatelia a knihkupci Antonín Reis, Eduard Grégr, Josef Richard Vilímek, František Šimáček, Jan Otto a i., ktorí poskytli niekoľko vlastným nákladom vydaných kníh; spisovateľ Bohumil Zahradník-Brodský (daroval celú knižnicu), Česká akadémia cisára Františka Jozefa pre vedy, slovesnosť a umenie, Rada kráľovského mesta Prahy, Ústredie Matice školskej, viaceré spolky a organizácie (Ústredná hospodárska spoločnosť v Prahe, Slovanský klub, Americký Sokol v New Yorku, Klub za starú Prahu, sokolské jednoty a občianske besedy, učiteľské a študentské organizácie, a i.) a mnohí jednotlivci.⁵⁸ Pri odosielaní kníh zohľadňovala ČJ požiadavky, námety a pokyny prijímateľov. Od nich sa dozvedela, že najobľúbenejšie boli na Slovensku povesti, rozprávky, vlastenecké a historické poviedky. Záujem bol aj o ilustrované a populárno-náučné knihy, ktorých bolo v slovenčine veľmi málo. Najviac horliví čitatelia pochádzali z radov roľníkov a starších ľudí. Po dohode so slovenskými dôverníkmi ČJ boli určované miesta zaslania kníh i ľudia zodpovední za zásielky. V roku 1897 založila ČJ 23 knižníc, z nich sedem na Slovensku, deväť na Morave, šesť v Sliezske a jednu v Dolnom Rakúsku a odoslala dovedna asi 2 000 kníh rôzneho žánru.⁵⁹

V roku 1900 pristúpila ČJ vo vzťahu k Slovákom k realizácii myšlienky, ktorej pôvodcom bol významný český politik, publicista, právnik a literárny kritik František Ladislav Rieger (1818 – 1903). Odporúčal Slovákom zriadiť stálu výstavku českej literárnej produkcie v Turčianskom Sv. Martine. S týmto zámerom oslovili J. Škultétyho a A. Halašu. Na základe Riegrovho návrhu mala byť výstavka umiestnená v miestnosti Muzeálnej slovenskej spoločnosti (MSS) a mohla byť spojená s prípadným predajom kníh. Halaša uvítal myšlienku stáleho skladu českých kníh v Turčianskom Sv. Martine, no považoval ju, podobne ako Škultéty, za ne realizovateľnú, pretože MSS bola pod stálym dozorom vlády „*rovnajúcim sa neprestajnej inkvizícii*“;⁶⁰ iné primerané miestnosti v Národnom dome neboli. Určité východisko sa črtalo za predpokladu, že by v tomto mestečku bolo väčšie a rozsiahlejšie knihkupectvo. Halaša poukázal na to, že s kúpaním českých kníh na Slovensku to nie je také zlé, ako si to bratia Česi predstavujú a argumentoval viacerými príkladmi: „*Menovite časopisectvo, belletria a poesia může se vykázat slušným počtom stálych odberateľov na Slovensku. Menej odoberá sa odborných diel, čo je vzhľadom na to, že nemáme stredných škôl a vysokých škôl, ani odborných ústavov, snadno k vysvetleniu.*“ Tým, ako sám ďalej podotkol, nechcel podceňovať význam a dôležitosť stáleho skladu českej literatúry na Slovensku, no navrhol zvážiť „*či by sa*

nedalo odpomôcť veci tým spôsobom, žeby českí nakladatelia a knihkupci odosielali každú (zdôraznil autor – pozn. N. J.) českú knihu redakcii Národných novin k oznámeniu“.⁶¹ Takto by sa v redakcii vytvoril sklad kníh a slovenská verejnosť by navyše získavala stále informácie o dielach českej literatúry. Napokon sa myšlienka sčasti realizovala aj tým, že v Národnom dome v Bibliotéke bolo viacero českých kníh. Iniciatíva ČJ sa začiatkom 20. storočia uskutočňovala v rámci populárnej akcie Česká kniha na Slovensko a slovenská kniha do Čiech. Tým, že spolok posielal knihy a zakladal celé knižnice, vytváral pre Slovákov možnosť získať vedomosti a rozvíjať duchovnú kultúru prostredníctvom českých kníh.⁶²

V druhej polovici 90. rokov vzrástol počet publikácií o Slovensku vydaných v Čechách. Boli to rôzne kalendáre, čítanky a zborníky, ale aj turistické a cestopisné príručky. Napr. *Průvodce po Slovensku* z roku 1899 od Františka Slámu, *Na horách* od Karla Chodounského z roku 1893, kniha Karla Droža *Tatry* a iné.⁶³

V českom prostredí literárne rástli a vzdelávali sa niektorí slovenskí spisovatelia – poviedkar Martin Kukučín (vlastným menom Matej Bencúr) a Ivan Krasko, ktorý sa formoval pod vplyvom českej poézie a našiel svojský prejav. Študentom obchodnej akadémie v Prahe bol predstaviteľ dramatickej tvorby Jozef Gregor Tajovský, v Prahe študoval románopisec Ladislav Nádaši-Jégé. V českom umeleckom živote našli mnohí z nich podnety a inšpirácie. Česko-slovenská spolupráca v literatúre sa prejavila predovšetkým v publikovaní tvorby slovenských spisovateľov v českých časopisoch a knihách, ako sme už uviedli, publikované boli práce P. O. Hviezdoslava, S. H. Vajanského, Sama Chalupku, Janka Jesenského, Samuela Tomášika, Janka Kráľa, Andreja Sládkoviča, Jána Bottu, Viliama Paulínyho-Tótha, Karola Kuzmányho a i., próza od Jozefa Gregora Tajovského, Ľudmily Markovičovej, Pavla Kuzmányho a i., o čo sa pričínili aj českí slovakofili.

V rámci súčinnosti v knižnej kultúre medzi českými slovakofilmi a Slovákmí mala svoje závažné miesto aj spolupráca vo vede. Tá sa prejavila najmä na personálnej úrovni výmenou a požičiavaním odborných kníh a časopisov, informovaním českej odbornej verejnosti o vydaných významných vedeckých či odborných prácach slovenských a českých autorov.

Aktivity českého slovakofilského hnutia sa stretli u slovenských kultúrnych a politických kruhov s rozporným ohlasom. Kladne sa hodnotil jeho záujem o oboznamovanie českej verejnosti s národnostnými pomermi na Slovensku a životom Slovákov, ako aj konkrétne akcie na podporu ich národnoobraného zápasu. Na druhej strane sa s nesúhlasom prijímali postoje českých slovakofilov k slovenskej národnej samobytnosti a úlohe slovenského spisovného jazyka. Napriek týmto ťažkostiam v 80. a 90. rokoch 19. storočia česko-

⁵⁷ Bližšie: ROTNÁGL 1945, s. 106. Autor uviedol, že podrobnejšie údaje o knižnej akcii nie sú, pretože materiály o nej boli medzi zabavenými dokumentmi ČJ po vypuknutí 1. svetovej vojny.

⁵⁸ Literární archiv Památníku národního písemnictví (LA PNP) Praha, fond Československá (Československá) jednota (ČJ). Zápisy zo schôdzy výboru.

⁵⁹ LA PNP Praha, fond ČJ. Zápisy zo schôdzy výboru ČJ.

⁶⁰ Tamže, fond F. Pastrnek. List A. Halašu F. Pastrnkovi zo 14. 3. 1900; SNK LA Martin, sign. 37 CH 18. Listy F. Pastrnka A. Halašovi z 28. 2. 1900 a z 18. 3. 1900.

⁶¹ LA PNP Praha, fond F. Pastrnek. List A. Halašu F. Pastrnkovi zo 14. 3. 1900.

⁶² Bližšie: JURČIŠINOVÁ 2010, s. 132 – 140.

⁶³ TKADLEČKOVÁ 1956, s. 476.

slovenské vzťahy výrazne ožili zásluhou slovakofilského hnutia v Čechách, najmä v knižnej a časopiseckej kultúre. O jej priaznivej odozve na slovenskej strane svedčia o. i. niektoré príspevky v slovenskej národnej dobovej tlači. Okrem toho boli vnímané aj ako protiakcia voči pôsobeniu maďarizačných spolkov v Uhorsku, zvlášť najvýznamnejšieho z nich, ktorým bol Hornouhorský maďarský vzdelávací spolok (Felvidéki magyar kozmuvelodési egyesület) so sídlom v Nitre, ktorý začal pôsobiť v roku 1883 a ktorého poslaním bolo paralyzovať slovenský kultúrny život prostredníctvom rozličných foriem činnosti v maďarskom jazyku a touto cestou presadzovať maďarizáciu a odnárodňovanie slovenského obyvateľstva.

Pramene:

Literární archiv Památníku národního písemnictví (LA PNP) Praha, fond Československá (Československá) jednota (ČJ). Zápisy zo schôdzí výboru ČJ.

LA PNP Praha, fond F. Pastrnek. List A. Halašu F. Pastrnkovi zo 14. 3. 1900.

Slovenská národná knižnica Literárny archív (SNK LA) Martin, sign. 32 F 10. List R. Pokorného J. M. Hurbanovi zo 6. 9. 1876.

SNK LA Martin, sign. M 105 A 10. Mikrofilm. Fond Andrej Truchlý-Sytniansky. Korešpondencia, s. 88 – 95. List H. Babičku A. Truchlému-Sytnianskemu z 26. 7. 1877.

SNK LA Martin, sign. 42 P 39 a. List R. Pokorného J. Franciscimu z 20. 2. 1880.

SNK LA Martin, sign. 138 A 19. List F. Bílého S. H. Vajanskému z 11. 1. 1880.

SNK LA Martin, sign. 138 H 6. List R. Pokorného S. H. Vajanskému z 2. 2. 1882.

SNK LA Martin, sign. 138 H 6. List R. Pokorného S. H. Vajanskému z 1. 11. 1882.

SNK LA Martin, sign. 36 F 11. List R. Pokorného P. Dobšinskému z 26. 12. 1883.

SNK LA Martin, sign. M 107 A 14. (Mikrofilm). Korešpondencia, s. 74 – 75. List J. Holečka S. Tomášikovi z 22. 11. 1884.

SNK LA Martin, sign. 49 AC 1. List T. G. Masaryka S. H. Vajanskému z 13. 11. 1886.

SNK LA Martin, sign. A 642. Starý fond. (Mikrofilm.) List K. Kálala R. Uramovi-Podtatranskému z 28. 12. 1893.

SNK LA Martin, sign. 49 AC 1. List T. G. Masaryka J. Škul-tétymu z 19. 10. 1894.

SNK LA Martin, sign. A 642. Starý fond. (Mikrofilm.) List K. Kálala R. Uramovi-Podtatranskému z 2. 4. 1895.

SNK LA Martin, sign. 49 AC 1. List T. G. Masaryka D. Makovickému z 24. 2. 1895.

SNK LA Martin, sign. A 986-1005. Starý fond, mikrofilm, korešpondencia, s. 8–9. List T. G. Masaryka E. Maróthy-Šoltésovej z 12. 10. 1895.

SNK LA Martin, sign. A 642. Starý fond. (Mikrofilm.) List K. Kálala R. Uramovi-Podtatranskému z 29. 10. 1896.

SNK LA Martin, sign. 170 A 18. List K. Kálala P. O. Hviezdoslavovi zo 14. 3. 1896.

SNK LA Martin, sign. 70 A 18. List K. Kálala P. O. Hviezdoslavovi zo 16. 3. 1896.

SNK LA Martin, sign. A 642. Starý fond. (Mikrofilm.) List K. Kálala R. Uramovi-Podtatranskému z 23. 9. 1897.

SNK LA Martin, sign. 37 CH 18. Listy F. Pastrnka A. Halašovi z 28. 2. 1900 a z 18. 3. 1900.

SNK LA Martin, sign. M 25 A 44. Fond A. Halaša. Mikrofilm. List T. G. Masaryka A. Halašovi z 22. 3. 1903.

Literatúra:

BUTVIN 1978: BUTVIN, Jozef. Problematika kultúrnych vzťahov Slovákov k ostatným Slovanom v porevolučných rokoch a v prvej fáze dualizmu (1848 – 1890) so zreteľom na jej úzky vzťah k vývinu slovenskej otázky. In: *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Historica* 27. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1978.

HOLEC 2001: HOLEC, Roman. *Zabudnuté osudy*. Martin: Matica slovenská, 2001.

HOLEČEK 1880: HOLEČEK, Josef. *Podějme ruku Slovákům*. Praha: Tiskem a nákladem knihtiskárny dra. Edv. Grégra, 1880.

JABLONICKÝ 1985: JABLONICKÝ, Jozef. Príspevok k česko-slovenským vzťahom od konca 19. storočia do roku 1914. In: *Historické štúdie IV*. Bratislava 1985.

JURČIŠINOVÁ 2002: JURČIŠINOVÁ, Nadežda. Slováci na Národopisnej výstave československej v Prahe roku 1895. *Slovanský prehľad* 88, 2002, č. 4, s. 457 – 472.

JURČIŠINOVÁ 2010: JURČIŠINOVÁ, Nadežda. *Československá jednota a Slováci. (Kultúrno-spoločenské aktivity spolku) (1896–1914)*. Prešov: FF PU, 2010.

KÁLAL 1898: KÁLAL, Karel. *Vzájemnost československá*. In: *Sborník československý: Od Šumavy k Tatrám*. Ružomberok: Tlačou knihtlačiarne Karla Salvu, 1898.

PEKNÍK 2000: PEKNÍK, Miroslav. Cesty čechoslovakizmu pred prvou svetovou vojnou. In: PEKNÍK, Miroslav et al. *Pohľady na slovenskú politiku. Geopolitika – Slovenské národné rady – Čechoslovakizmus*. Bratislava: Veda, 2000.

PODRIMAVSKÝ 1992: PODRIMAVSKÝ, Milan (ed.). *Česko-slovenské vzťahy*. In: *Dejiny Slovenska III. (Od roku 1848 do konca 19. storočia)*. Bratislava: Veda, 1992.

POKORNÝ 1880: POKORNÝ, Rudolf. *Literární shoda československá*. Praha: Nakladatelství Slavíka & Borového, 1880.

ROTNÁGL 1945: ROTNÁGL, Josef. *Češi a Slováci. Vzpomínky a úvahy nad dopisy a zápisky z let 1907 – 1918*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1945.

SOKOLÍK 1966: SOKOLÍK, Viliam. *Z bojov o pokladnicu slovenskej kultúry*. Martin: Matica slovenská, 1966.

TKADLEČKOVÁ 1956: TKADLEČKOVÁ, Jarmila. Slovakofilské hnutie v českých krajinách koncom 19. storočia. *Historický časopis* 4, 1956, č. 4, s. 471.

TÓTH 2002: TÓTH, Ivan. Dejiny ECAV na Slovensku v rokoch 1859 – 1918. In: *Evanjelici v dejinách slovenskej kultúry* 3. Liptovský Mikuláš: Transcius, 2002.

Doc. PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD.
Inštitút histórie Filozofickej fakulty
Prešovskej univerzity v Prešove
Ul. 17. novembra 1, 080 01 Prešov, SR